

УДК: 373.3

Курманалиева Ч. А., *пед. илимд. канд., доцент*  
[Kurmanalieva00@bk.ru](mailto:Kurmanalieva00@bk.ru)

Канатбекова Ж. К., *магистрант*  
Бейшембиева Н. К., *окутуучу*, [naskabeu@gmail.com](mailto:naskabeu@gmail.com)  
К. Тыныстанов *ат. БИМУ, Кыргызстан*

### БАШТАЛГЫЧ МЕКТЕПТИН ОКУУЧУЛАРЫН МОТИВАЦИЯЛООНУН ЫКМАЛАРЫ ЖАНА КАРАЖАТТАРЫ

Макалада башталгыч мектеп курагындагы балдарды окутууда сабактын ийгилигинин маанилүү компоненттеринин бири катары окуучулардын билим алуу жана таанып-билүү мотивациясын калыптандыруу маселеси каралат. Башталгыч жалпы билим берүүнүн мамлекеттик билим берүү стандарты (1-4-класстар) башталгыч класстын мугалимдерин инсанды калыптандыруунун натыйжаларына, анын ичинде кенже мектеп окуучуларынын окууга, билим алууга болгон мотивациясын өнүктүрүүгө багыттайт: “Стандарт башталгыч жалпы билим берүүнүн негизги билим берүү программасын өздөштүргөн окуучулардын натыйжаларына болгон талаптарды белгилейт. Алар: инсандык, анын ичинде окуучулардын өзүн-өзү өнүктүрүүгө даярдыгы, окууга жана таанып-билүүгө болгон мотивациясынын калыптандыгы, окуучулардын баалуулук-маанилик багытын камтыйт”. Мотивация окуу процессинин ийгилигине чоң таасир тийгизет жана окуу ишмердүүлүгүнүн ийгилигин аныктайт. Окуу мотивинин жоктугу сөзсүз түрдө окуудагы жетишкендиктин төмөндөшүнө алып келет. Башталгыч мектеп курагындагы окуучулардын окуу ишмердүүлүгүнүн негизинде инсандык сапаттары калыптанат. Ошондой эле мотивация аркылуу инсандык өнүгүүсү үчүн окуучулардын предметке карата белгилүү бир мамилеси калыптанат.

**Өзөктүү сөздөр:** мотивация, билим берүү, мамлекеттик билим берүү стандарты, инсан, таанып-билүү, сабак, окуучу.

Курманалиева Ч. А., *канд. пед. наук, доцент*, [Kurmanalieva00@bk.ru](mailto:Kurmanalieva00@bk.ru)

Канатбекова Ж. К., *магистрант*,  
Бейшембиева Н. К., *магистрант*, [naskabeu@gmail.com](mailto:naskabeu@gmail.com)  
ИГУ им. К. Тыныстанов, Кыргызстан

### МЕТОДЫ И СРЕДСТВА МОТИВАЦИЙ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

В статье рассматривается формирование у учащихся учебно-познавательной мотивации как одной из важных составляющих успешности урока в обучении младших школьников. Государственный стандарт начального общего образования (1-4 классы) ориентирует учителей начальных классов на результаты развития личности, в том числе на развитие мотивации младших школьников к учебе и обучению. К ним относятся: личность, в том числе готовность учеников к саморазвитию, формирование мотивации к обучению к ценностной ориентации учеников. Мотивация оказывает большое влияние на успешность учебного процесса и определяет результативность учебной деятельности. Отсутствие учебной мотивации неизбежно приводит к снижению успеваемости. Личностные качества младших школьников формируются на основе учебной деятельности. Мотивация также формирует отношение учащихся к предмету.

**Ключевые слова:** мотивация, образование, государственный образовательный стандарт, личность, познание, субъект, обучающийся.

Kurmanalieva Ch. A., Ph.D., [Kurmanalieva00@bk.ru](mailto:Kurmanalieva00@bk.ru)

*Kanatbekova J. K., undergraduate,  
Beishembiev N. K., teacher, [naskabeu@gmail.com](mailto:naskabeu@gmail.com)  
IGU named after K. Tynystanov, Kyrgyzstan*

## **METHODS AND MEANS OF MOTIVATING PRIMARY SCHOOL STUDENTS**

*The article deals with the formation of educational and cognitive motivation among students as one of the important components of the success of the lesson in teaching younger students. The state standard of primary general education (grades 1-4) orients primary school teachers to the results of personality development, including the development of motivation of younger students to study and learn. These are included: personality, including the readiness of students for self-development, the formation of motivation for learning and the value orientation of students. Motivation has a great influence on the success of the educational process and determines the success of educational activities. The lack of learning motivation inevitably leads to a decrease in academic performance. The personal qualities of younger students are formed on the basis of educational activities. Motivation is also formed the attitude of students to the subject.*

**Key words:** *motivation, education, state educational standard, personality, knowledge, subject, student.*

Ар бир мугалим сабагын кызыктуу, пайдалуу өткөн соң, ал ийгилигинин келип чыгуу себеби окуучуларынын жакшы мотивацияланганы, сабакка кызыгуулары экенин байкоого болот. Көпчүлүк мугалимдердин маанилүү көйгөйлөрүнүн бири болуп окуучуларын сабагына кызыктыра албоо, окуучулардын көңүлүн сабакка бура албоо, аларга жетиштүү мотивация бере албоосу эсептелет. Бул жердеги негизги көйгөй – балдарды сабакка катыштырууда колдонулуучу методдорду, окутуу технологияларын жетишерлик деңгээлде колдоно албагандык. Жакшы мотивация берүү үчүн окуучулар менен жакшы мамиледе болуу керек.

Жаңы усулдарды жана жаңы билим берүү технологияларын колдонуу, ошондой эле санариптик технологияларды окуу процессине киргизүү азыркы мезгилде билим берүүнү модернизациялоо шартында окутуунун методологиясынын ажырагыс бөлүгү болуп саналат.

Бүгүнкү өтүлүп жаткан сабакты заманбап билим берүү технологияларын колдонбой туруп элестетүү жана натыйжалуу ишке ашыруу мүмкүн эмес. Заманбап окутуу технологиялары процессти түзүү логикасын, концептуалдуулугун, натыйжалуулугун, ийкемдүүлүгүн, динамикалуулугун, бүтүндүгүн жана айрым бөлүктөрүнүн өз ара байланышы сыяктуу системанын өзгөчөлүктөрүн камтууга тийиш.

Мотивация – окуу ишинин структурасындагы эң маанилүү этап, ал эми окуучунун инсандыгы үчүн калыптанган ички мотивация аны калыптандыруунун негизги көрсөткүчү болуп саналат. Окуучунун иш-аракеттин өзүнөн ырахат алуусу анын инсан катары натыйжага жетүүсүнүн критерийи болуп саналат. Окуунун маанисин ар бир бала эле биле бербеси анык, мугалим окуучуга бул максатты ишке ашырууга жардам бериши керек. Демек, класста тарбиялык жана таанып-билүү мотивациясын калыптандыруу азыркы мугалимдин негизги милдеттеринин бири болуп эсептелет.

Мугалимдин ар бир окуучуну мотивациялоочу ыкмалары жана каражаттары барбы? Мотивация чындап эле маанилүүбү? Мотивация деген эмне? Мотивация – окуучуларды натыйжалуу таанып-билүү иш-аракетине, билим берүүнүн мазмунун активдүү өнүктүрүүгө кызыктыруучу процесстердин, методдордун жана каражаттардын жалпы аталышы. Мотивация – инсанды белгилүү бир аракеттерди жасоого үндөгөн жана алардын багытын, максаттарын аныктоочу аң-сезимдүү же аң-

сезимсиз психикалык факторлор. Мотивация термини адамдын максаттуу жүрүм-турумунун себептерин жана механизмдерин изилдөөчү психологиянын бардык тармактарында колдонулат. Мотивация адамдын активдүүлүгүн козгоочу жана ошол активдүүлүккө багытталгандыгын аныктоочу түрткүлөрдөн турат. Окуу мотивациясынын өзгөчөлүгү болуп окуу процессинде окуучунун ишмердүүлүгү катары билимге ээ болуп, инсан катары калыптангандыгы каралат.

Ийгиликтүү билим алуунун негизги шарттарынын бири болуп окууга болгон мотивация саналары далилденген.

Окуу мотивациясы – бул окуучулардын окутуу процессинде максатка жетүү үчүн болгон активдүүлүгү. Окуучулар үчүн эң маанилүү мотивациялар: когнитивдик, коммуникативдик, эмоционалдык, өзүн-өзү өнүктүрүү, окуучунун позициясы, жетишкендиктери.

Көп учурда мугалим окуучулардын мотивациялуу активдүүлүгүн өнүктүрүү көйгөйүнө туш болот. Бул көйгөй мугалимдин баланын натыйжасын ашыкча баалоосунда, көзөмөлүндө, баа коюуда критерийлерди эске албай, балдарды бири-бири менен салыштыргандыгында жатат.

Бул көйгөйлөрдү чечүүгө эмне жардам берет? Биринчиден, баланын өзүнүн ийгилигине болгон жетишкендигин сезүү, окуу кырдаалдарынын оң эмоциялары, баланын жеке активдүүлүгү, чыгармачылыгы, кызыктуу, стандарттуу эмес, таанып-билүү тапшырмалары, өзүн-өзү башкаруу, эмоционалдык комфорт.

Азыркы учурда мектептик билим берүүнү өнүктүрүүнүн стратегиялык милдети болуп анын мазмунун, окутуу методдорун жаңылоо жана ошонун негизинде окутуунун принципиалдуу жаңы сапатына жетишүү саналат.

Заманбап коомдогу жашоо, турмуш окуучулардан өз пикирин айта билүүнү өнүктүрүп, тажрыйбаны түшүнүү менен далилдердин чынжырын түзүп, өз оюн ачык жана ишенимдүү айтуу сыяктуу маанилүү когнитивдик көндүмдөрдү өнүктүрүүнү талап кылат.

Ар бир мугалимдин алдында турган эң маанилүү маселе – окуучуларды окууга кантип кызыктыруу. Сабакты натыйжалуу өтүү жана окуучулардын окууга болгон мотивациясынын калыптанышы үчүн төмөнкүлөр зарыл:

**1. Жагымдуу психологиялык-педагогикалык атмосфераны түзүү**

Мектеп окуучулары кээ бир мугалимдердин сабагына умтулуп, экинчисин каалабай кетип жатканына бир нече жолу күбө болгонбуз. Биринчи учурдун ийгилигинин, экинчи практикалык ийгиликсиздиктин сыры эмнеде? Биринчисинде мугалим окуучуларды жылмайып тосуп алып, көйгөйлөрүнө кызыгып, колдоо көрсөтүп, кеңештерин берип, достук мамиледе болуп, окуучулар менен пикир алмашып, сабакта үзүрлүү убакыт өткөргөндүгү үчүн сөзсүз түрдө окуучуларга ыраазычылык билдиргендигинде.

**2. Окуучулардын жаш жана жеке өзгөчөлүктөрүн эске алуу.**

Мугалимдин ишине коюлган негизги талаптардын бири – сабак өтүүдө окуучулардын жаш жана жеке өзгөчөлүктөрүн эске алуу. Ар бир окуучунун курактык өзгөчөлүгүнө карата текшерүү иштерин жүргүзгөндө алардын жеке жөндөмүнө ылайык келген тапшырмаларды даярдашыбыз керек. Анткени класста дайыма бирдей курактагы балдар болбойт. Дагы бир көйгөй – мектептеги жеке долбоорлор. Биз ар дайым окуучуларга анын жаш жана жеке өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен долбоор түзүүгө уруксат беребизби? Окуучу каалаган көйгөйдү чечүүгө кызыкдар болсо жана активдүү деңгээлде иштей алса, жакшы болот. Эгер андай болбосо, аягы кандай болот? Ар бир окуучу инсан катары уникалдуу экенин жана ар биринин өзүнүн

кызыкчылыктары жана каалоолору бар экенин эстен чыгарбашыбыз керек.

3. Окуучулардын кызыгуусун эске алуу жана сабактагы тапшырмаларды окуучулардын турмушунун актуалдуу көйгөйлөрү менен байланыштыруу.

Кроссворд, ребус, сканворд, пазл, көйгөйлүү суроолор, жеке түшүнүктөр, терминдер окуучуларды кызыктыруучу каражаттардан бири болуп саналат. Мындай тапшырмалар окуучуну класста мугалим менен активдүү кызматташууга тартып, кызыгуусун ойготуп, окуучуну алгачкы өз алдынча ачылыштарга үндөйт. Ошондой эле окуу материалын окуучулардын турмушунун актуалдуу көйгөйлөрү менен байланыштыруу зарыл. Бул кызыкчылыктар кыска мөөнөттүү жана узак мөөнөттүү болушу да ыктымал.

4. Окуучуларга өз алдынча иштөөгө мүмкүнчүлүк берүү.

Конфуцийдин насааттарынын бири “Уксам, унутам. Көрсөм, эстейм. Жасасам, түшүнөм”. Бул айтылганга ылайык, заманбап сабакта иш-аракеттин эки субъектиси: окуучу жана мугалим болушу керек. Окуучулар билимди өз алдынча изденип алса, мугалимге бул процессти уюштуруучу ролу жүктөлөт. Өз алдынча иштөө окуучулардын таанып-билүү активдүүлүгүнө стимул берип, активдештирет. Дискуссияга кирүү, өз көз карашын билдирүү, маселени чечүүнүн башка жолдорун сунуштоо дайыма кызыктуу.

5. Жумуштун топтук түрлөрүн жана оюн окутуу технологияларын колдонуу.

Башка формада билим алууга караганда, класста ойноо ар дайым кызыктуу. Бир жагынан, бул – оюн, экинчи жагынан, окуу процесси. Оюн технологиясын колдонуу менен окуу процессин кызыктуу жана маалыматтуу кылууга болот.

6. МБТ технологияларын колдонуу. МБТ технологиясын колдонуу окуу материалын презентациялоонун интерактивдүү формасы катары көрсөтмөлүүлүктүн негизинде окуучулардын кызыгуусун арттырат.

Бүгүнкү күндө маалыматтык-коммуникациялык технологияларды сабакта жана сабактан тышкаркы учурларда окуу процессин уюштурууда алдыңкы технологиялардын бири катары колдонуу туура деп эсептейбиз. Сабактын ар кандай этаптарында маалыматтык-коммуникациялык технологияны колдонуу окуу процессин оптималдаштырууга, убакытты үнөмдүү пайдаланууга мүмкүндүк берет.

Жаңы материалды түшүндүрүүдө Microsoft Power Point программасында компьютердик презентациялар, окуу фильмдери, видеоклиптер, анимациялык жана көркөм тасмалардан үзүндүлөр, окуу-методикалык колдонмолордун электрондук тиркемелери колдонулат. Маалыматтык-коммуникациялык технологияларды жана мультимедиялык каражаттарды колдонуу окуучулардын таанып-билүүсүн активдештирүү, предметти окууга болгон мотивациясын жогорулатууга мүмкүндүк берет.

7. Окуучуларга дайыма колдоо көрсөтүп, шыктандыруу.

Эң негизгиси, окуучу кандай жыйынтыкка келгени эмес, процеске катышкандыгы маанилүү. Окуучуларды кээде жөн эле сынга алган учурлар да кездешет. Мындай кырдаалда сындан кийин мактоо маанилүү, комментарийлер мактоо – сын – мактоо иретинде түзүлүшү керек.

Сабакта тапшырмаларды "Жөнөкөйдөн татаалга" карай принциби боюнча түзүү абдан пайдалуу. Алгач бардыгы үчүн жеңил көнүгүүлөр, андан кийин ийгиликтүү окуучулар үчүн татаалыраак тапшырмаларды берүү керек.

Сабакта жана сабактан тышкаркы иштерде окуу процессин билим сапатынын

талаптарына ылайык түзүүдө заманбап билим берүү технологияларын активдүү колдонуу окутуу ишмердүүлүгүнүн деңгээлин көтөрөт.

Бул азыркы социалдык шарттарга ыңгайлашууга өбөлгө түзөт, анткени коомго заманбап дүйнөдө өз багытын тез таба алган, өз алдынча демилге көтөрүп, өз ишмердүүлүгүндө ийгиликтерге жетише билген адамдар керек. Ар кандай инновациялык ишмердүүлүктүн өзөгүндө чыгармачылык жатат. Чыгармачылык ишмердүүлүк инсандын эмоционалдык жана интеллектуалдык чөйрөсүн өнүктүрүүнү камтыйт. Бул – азыркы окуу процессинин негизги милдеттеринин бири.

Ар кандай педагогикалык технологиялар билим берүү ишмердүүлүгүн ар түрдүү өтүүгө жардам берет, ошондой эле окууга болгон мотивацияны жогорулатууга көмөктөшөт.

Жаңы билим берүү парадигмасынын алкагында окууга болгон мотивация маанилүү орунду ээлейт. Мотивациянын максаты – балдарда предметке болгон туруктуу кызыгууну калыптандыруу, коммуникативдик жана чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүү.

Заманбап педагогикалык технологиялар – бул окутуунун техникалык каражаттарын же компьютерлерди колдонуу гана эмес, билим берүүнүн натыйжалуулугун жогорулатуучу окуу процессин оптималдаштыруунун принциптерин аныктоо жана методдорун иштеп чыгуу. Заманбап технологияларды сабакта колдонуу жагымдуу эмоционалдык чөйрөнү түзүүгө жардам берет, окуучулардын үйрөнүп жаткан материалга болгон мотивациясын жогорулатат, билимин тереңдетет, психологиялык процесстердин өнүгүшүнө өбөлгө түзөт, жыйынтыгында окуучулардын билим сапатын жогорулатат.

Мотивация процессин билгичтик менен уюштуруу жана аны башкаруу үчүн төмөнкүлөр зарыл: окуу мотивдерин калыптандыруу үчүн максат коюу, оюн учурларын камтуу, өзүн өзү башкарууну жана каталарга туура мамилени калыптандыруу, максат коюуну үйрөнүү, эмоционалдык жактан ыңгайлуу чөйрө, талдоо жана кайтарым байланышты түзүү, “мугалим-окуучу” мамилелерин түзүү, окууга карата оң көз карашты сактоо, күч жана коркутуу менен мотивациялоого аракет кылбоо, ийгиликтин кырдаалын түзүү.

Окулуп жаткан предметке кызыгууну ойготуу – демек, келечекте окуучулардын билим алуудагы жогорку деңгээлге жана билим сапатынын жакшы көрсөткүчүнө жетишүү, башкача айтканда, окутуунун негизги максатына жетүү. Балдардын окууга болгон мотивациясын жогорулатуунун көптөгөн ыкмалары бар. Бул иште мугалимдин төмөнкүдөй иш-аракеттери эң маанилүү деп эсептесе болот: мектеп окуучуларынын жаш өзгөчөлүгүн эске алуу, окуучунун мүмкүнчүлүктөрүнө жараша иш-аракеттерди тандоо, максатка жетүү үчүн окуучулар менен бирдикте каражаттарды тандоо, жамааттык жана топтук ыкмаларды колдонуу, иштин формалары, көйгөйлүү кырдаалдарды, талаш-тартыштарды, дискуссияларды колдонуу, оюн технологияларын колдонуу, сабактарды өткөрүүнүн стандарттуу эмес формасы, мугалимдин окуучунун жөндөмдүүлүгүнө ишеними, кубаттоо жана сынды колдонуу, окуучулардын арасында өзүн-өзү сыйлоо сезимин калыптандыруу ж. б.

Мотивация окуу процессинин өнүмдүүлүгүнө чоң таасирин тийгизет жана окуу ишмердүүлүгүнүн ийгилигин аныктайт. Окуу мотивинин жоктугу, сөзсүз түрдө, окуудагы жетишкендиктин төмөндөшүнө алып келет. Башталгыч мектеп курагындагы окуучулардын окуу ишмердүүлүгүнүн негизинде инсандык сапаттары калыптанат. Ошондой эле мотивация аркылуу инсандык өнүгүүсү үчүн окуучулардын предметке

карата белгилүү бир мамилеси калыптанат.

Жогоруда айтылгандарды жыйынтыктап, окутуу процессинде окуучулардын окууга болгон мотивациясын калыптандыруу маселеси азыркы билим берүүнүн эң маанилүү милдети экенин белгилейбиз.

**Адабияттар:**

1. Бекбоев И., Алимбеков А. Азыркы сабакты даярдап өткөрүүнүн технологиясы. -Бишкек, 2011.
2. Дементьева Е. А. Развитие положительной мотивации учения младших школьников посредством интеллектуальных игр / Е. А.Дементьева //Школьная педагогика. -2017. - №1. -С. 23-26.
3. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. - СПб: Издательство «Питер», 2003.
4. Маркова А. К. Пути исследования мотивации учебной деятельности: вопросы психологии. Под ред. О. А. Конопкина. – М.: Академия, 1980. - 67 с.
5. Муратов А., Акматов К. Мугалимдин устаттыгы жана окутуунун жаңы технологиялары. -Бишкек, 2021.